

recenzije

R. E. BROWN: THE CHURCH THE APOSTLES LEFT BEHIND, New York, Paulist Press 1984, 156 str., 4. 95 US \$

Autor je poznat po komentaru Ivanova evanđelja i poslanica. Član je Papinske biblijske komisije i redovni profesor na nekatoličkom Union theological seminary u New Yorku. Knjiga je nastala iz niza predavanja za pastoralne radnike različitih konfesija po teološkim centrima SAD u toku 1980–1982. Sadržaj ekumenski pogled na sedam mjesnih Crkava koje su za svoje potrebe dale prirediti i kanonizirale pojedine spise NZ i time pokazale što smatraju nužnim za daljnji opstanak sveopće Crkve nakon smrti apostolâ. U predgovoru kaže da su ga vjernost Katoličkoj Crkvi i aktivna prisutnost među teolozima nekatolicima kroz dugi niz godina poticale da istražuje što različitim kršćanskim zajednicama može značiti raznolikost (*diversity*) Novog zavjeta.

U prvom poglavlju donosi glavne oznake različitih mjesnih crkava u razdoblju neposredno nakon smrti apostolâ, kako se mogu naslutiti u samim spisima NZ. Smatra da s godinom 67. završava apostolsko razdoblje prve Crkve, vrijeme od 70. do 100. zove subapostolskim, a ono od 100. do 130. poslijepostolskim. U spisima koji su nastajali od smrti Petra i Pavla do kraja prvog stoljeća vidi se različnost u strukturi Crkve, u stavu prema Židovima i poganskoj kulturi. Autor namjerno ispušta Markovo evanđelje, jer je nastalo prije subapostolskog razdoblja i Poslanicu Hebrejima, jer sačinjava korekturu navezanosti na židovstvo. Ograničava se na pastoralne poslanice, Kol-Ef, Lukine spise, 1 Pt, četvrto evanđelje, ivanovske poslanice i Matejevo evanđelje.

U drugom poglavlju ističe važnost crkvene strukture koju naglašavaju pastoralne poslanice u ime pavlovske baštine (31–46). Slika Pavla u Tit te 1–2 Tim nije više misionarska. Pavao pred smrću upućuje Timoteja kako će organizirati Crkvu da bi preživjela poslijepostolsko doba. Ove poslanice spominju svojstva episkopa i prezbitera kao pročelnika koji će dugo

stajati na čelu zajednice. Dobre strane takvog učenja su: čuvanje baštine bez koje zajednica nastala u povijesti ne može sačuvati svoj identitet te u vezi s time izbjegavanje nereda u zajednici. Pastoralne su poslanice nastale u vrijeme doktrinalne krize i upozoravaju na opasnost stranih ili novih ideja u kršćanskom pokretu. Međutim, slaba im je strana što nemaju prostora za zdravu inovaciju, kakva je nužna u promijenjenim pastoralnim prilikama, a osobito u situaciji misijskog djelovanja. Autor kaže da bi „povijesni Pavao jedva zadovoljio uvjete propisane za lokalne prezbitere i episkope“ kako ih navode ove poslanice (str. 41).

Poslanice Efežanima i Kološanima naglašavaju kao Pavlovu baštinu vjeru da je Crkva Kristovo tijelo (47–60). U njima nema isticanja crkvenih struktura ni apostolskog nasljedstva. Dok je povijesni Pavao govorio o pojedinim mjesnim Crkvama s njihovim problemima i uspjesima, ove poslanice govore o sveopćoj Crkvi koja nadilazi zemaljsku sferu. Crkva raste poput tijela i zgrade koja se podiže, na njoj se odražava svetost kojom je Krist obdaruje. Dobra je što nauka o Crkvi kao tijelu Kristovu pruža ozračje za osobnu ljubav u Crkvi te što naglašava svetost Crkve već na zemlji. Međutim, kad bismo ostali samo na toj nauci, onda se previđaju grijesi u Crkvi, blokira se potreba i mogućnost reforme, ne postoji teologija mjesne Crkve očitovane u euharistijskom slavlju i nema prostora za zdrav stav prema onima koji nisu u Crkvi.

Treće evanđelje i Djela apostolska sadrže također pavlovsku baštinu, ali naglašavaju ulogu Duha u Crkvi (61–74). Autor ovih dvaju spisa ne daje naslutiti da pozna Pavlove poslanice. Za njega je Pavao vođa misijskog djelovanja među poganima, ne doktrinalni autoritet. Luka je na istu razinu stavio Isusovo naviještanje kraljevstva Božjeg te Petrovo i Pavlovo naviještanje Isusa kao Mesije i Gospodina. Zato je za njega „evanđelje“ ne samo ono što je činio i govorio Isus i ono što je Duh Isusov izveo po apostolima. Duh povezuje spasenjske događaje objavljene Izraelu sa spasenjskim događajima Isusova života i djelovanja Crkve.

Kako Duh nastavlja Isusovo poslanje kroz povijest, on ima presudnu ulogu u Crkvi: on garantira kontinuitet i izravno intervenira u važnim trenucima. Tako Luka kod vjernika budi nadu: *oni koji su u prošlosti doživjeli poticaje i zaštitu Duha, mogu očekivati i u budućnosti njegovu pomoć*. Ipak, tko se oslanja samo na izvanredne zahvate Duha u Crkvi, može zatvoriti oči pred glupostima i pogreškama u konkretnoj crkvenoj zajednici koje vode odumiranju Crkve u tom kraju; može podleći duhu trijumfalizma.

Prva Petrova donosi petrovsku baštinu prema kojoj je Crkva narod Božji (75–83). Autor se s većinom današnjih egegeta slaže da je ova poslanica upućena iz Rima oko 90. godine kršćanima u Maloj Aziji koji nisu bili pod Pavlovim utjecajem. Lukinu napomenu u Dj 16,6–7 da je Duh branio Pavlu evangelizirati u Aziji i Bitiniji R. B. tumači tako da su neki drugi misionari tamo došli prije (76). Ovim kršćanima tretirani kao stranci i pridošlice, autor iz Rima poručuje da su narod Božji. U 5,1 govori o starješinama i time pokazuje da pozna strukturu Crkve sličnu onoj u pastoralnim poslanicama. Prednost ovakve eklezioLOGIJE jest da kod vjernika budi svijest kršćanskog bratstva u kojem se pojedinci osjećaju prihvaćeni, nalaze novu obitelj. R. kaže da je glavni razlog što velik broj pripadnika tradicionalno velikih Crkava odlazi sektama upravo to što se više ne osjećaju prihvaćeni u velikoj župi ili biskupiji (80). Ova poslanica, nadalje, sve vjernike zove *svećeničkim narodom i time kod njih budi svijest o zajedničkom poslanju i dostojanstvu*. Loša strana ovakve eklezioLOGIJE jest što se svijest odabranosti može izroditi: kako se spašavaju drugi koji nisu u zajednici izabranih? Ako smo mi narod Božji, što su drugi?

Četvrto evanđelje donosi baštinu Voljenog Učenika prema kojoj je Crkva zajednica onih koji osobno prijanjaju uz Isusa (84–101). R. smatra zajedno sa Schnackenburgom da Voljeni Učenik kao stvaralac tradicije o Isusu koja je ušla u *četvrto evanđelje nije jedan od Dva-naestorice*. Za njega je Krist predegzistentni Sin Božji u kojem Bog spasava ljude pa je eklezioLOGIJA podložna kristologiji. Kod sinoptika i Pavla euharistija je memorijal Kristove smrti i uskrnuća, a kod Ivana gozba kod koje Isus hrani svoje sljedbenike. Po krštenju i euharistiji Isus ljude rasvjetljava i hrani. Temeljni pojam Ivanove eklezioLOGIJE jest postati i ostati Isusov učenik. U prizoru ukazanja na jezuru Petar mora razgovarati s uskrslim Gospodinom preko Voljenog Učenika kojega je Isus s križa prihvatio kao svoga brata. Tako ljubav

više približuje učenika Učitelju nego hijerarhijska služba u Crkvi. Za autora četvrtog evanđelja poglavarstva služba potrebna je radi stalne brige za one koji su misionarskim zalaganjem dovedeni u zajednicu učenika, ali je temelj auktoriteta u Crkvi ljubav prema Isusu (92–93). U takvom pogledu na Crkvu Ivan je poklonio veću pažnju ženama kao što su Lazarove sestre, Samarijanka i sama Isusova Majka. Ivan izvršno zadovoljava ljudsku potrebu za osobnim susretom s Bogom prikazujući Isusa kao onoga koji iskreno ljubi svoje učenike, a i oni njega: „Osim iznošenja nauke i provođenja pastirske brige po liturgiji i sakramentima, Crkva treba ljude dovoditi u izvjesni osobni dodir s Isusom tako da na svoj način dožive ono što je potaknulo prve sljedbenike da pođu za Isusom. Crkve koje to postignu, preživjet će. Neki se mogu zadovoljiti teološkim obrazlaganjem da je Krist htio i osnovao Crkvu, ali sama apstrakcija usmjerenja na prošlost neće druge držati odane Crkvi, ako u njoj ne susretne Isusa“ (97). Ivanova Crkva je zajednica entuzijasta koje je upravo Crkva dovela Isusu. Međutim, upravo tu se krije opasnost bolesnog individualizma i egalitarizma. Upravo zato Ivan je uspoređivao Voljenog Učenika s Petrom; znao je naime da bez Petrove službe nema Crkve.

Ivanove poslanice sadrže također baštinu Voljenog Učenika, ali je u njima Crkva zajednica pojedinaca koje vodi Duh Paraklet (102–123). Četvrto evanđelje polemizira protiv Židova koji ne vjeruju u Isusovo „Ja jesam“, u njegovo transcendentno porijeklo. Također ističe ulogu Parakleta koji će Crkvu uvoditi u svu istinu. Ivanove poslanice daju naslutiti da se dogodio lom unutar ivanovskih zajednica neki koji su „bili naši“ izdvojili su se (1 Iv 2, 18–19), pojavili su se lažni proroci koji misioniraju 4,1–5). Zavodnici prijete zajednici kojoj se Starješina obraća (2 Iv 7–10). Oni ničeću utjelovljenje Sina Božjega i tvrde da nema koristi od dobrih djela, da je dovoljno vjerovati a moralni život uopće nije važan za spasenje. Protiv takvih secesionista Starješina upozorava naslovnike da su primili znanje i pomaganje te da ne trebaju novotarija. Slabost ivanovske eklezioLOGIJE u četvrtom evanđelju jest da je toliko naglasila vjeru u Isusovo božanstvo da je grupi onih koji su djelovali među naslovnicima poslanica omogućila nijekanje Isusova pravog ljudstva. Nadalje, preneglašavanjem ljubavi prema pripadnicima zajednice u poslanicama, stvorena je klima hostilnosti prema drugima koji su drugačiji. Prvi utemeljitelj ivanovske tradicije ostavio je mogućnost zloporabljenog pozivanja na Parakleta, jer su se heretici također pozivali na znanje koje im

dariva Duh: „Ivanovska ekleziologija je među najprivlačivijima u NZ, ali je nažalost i najmanje stabilna“ (123).

Matejevo evanđelje sadrži tradiciju obraćenih Židova među poganima i naglašava auktoritet koji ne zasjenjuje Isusa (124–145). Prema Mateju Isus ne dokida Toru nego je radikalno reinterpretira. Dok se Pavao rado smatrao ocem svojih vjernika, Matejev Isus ističe da vjernici nikoga na zemlji ne smiju zvati Ocem ni Učiteljem (23,8–9). U toku ministrija Isus zabranjuje apostolima zalaziti u poganske kuće (10,5) a poslije uskrsnuća naređuje da pogane čine njegovim učenicima (28,19) R. vidi u tome dvije faze matejevske Crkve: nastala je od obraćenih Židova zatim je uvidjela da se treba otvoriti poganima. Kršteni Židovi s mukom su naučili živjeti zajedno s krštenim poganima. U zgodi o hramskom porezu (17,24–27). R. vidi Isusov poticajni primjer razboritog nesluženja vlastitom slobodom, kad bi ona mogla prouzročiti smutnju (133–134) te Matejevo tumačenje Isusova nelegalizma kao obdržavanje pravog Zakona. Matejeva je veličina što naglašava red i auktoritet ali ujedno traži da Isusovi stavovi budu sačuvani i primjenjivani u pastoralnoj službi. Poglavlje 18 je niz zgoda i poticaja na crkvene red u Isusovu duhu. „Neka ti bude kao poganin i carinik“ iz 18,19–20 R. tumači kao nastavak Isusova stava prema nepokornima i nepokajanim u Crkvi: vladaj se prema njima kao što se Isus vladao.

U zaključku (144–150) ističe vrijednost i važnost svih elemenata iz sedam novozavjetnih zajednica za život i djelovanje Crkve. Ovi različiti spisi primljeni su u kanon i održavaju crkveno zajedništvo u razdoblju nakon smrti apostola. Različnost i zajedništvo crkvenih općina u NZ današnjoj Crkvi postaju poziv i poticaj na stalno ispitivanje, u čemu nismo do kraja ostvarili Kristovu volju o Crkvi.

R. ovdje pokazuje visoku sposobnost sintetiziranja znanstvenog i vjerničkog pristupa novozavjetnim spisima. Oslanja se na ono što zastupaju većina egzegeta različitih kršćanskih konfesija. Knjiga predstavlja bitan doprinos novozavjetne biblijske znanosti današnjem ekumenskom gibanju i djelovanju Crkve u pluralističkom svijetu.

M. ZOVKIĆ

ANTON GRABNER-HAIDER, ETHOS UND RELIGION, Entstehung neuer Lebenswerte in der modernen Gesellschaft, 208 S. Kt. Matthias-Grünwald-Verlag Mainz 1983. DM 32

Knjigu „Etos i religija“ napisao je Anton Grabner-Haider, mladi austrijski teolog. On je vrlo plodan pisac. Objavio je već nekoliko vrlo zapaženih knjiga, kao *Gott* (Bog), *Theorie der Theologie als Wissenschaft* (Teorija teologije kao znanosti), *Vernunft und Religion* (Razum i religija), *Ideologie und Religion* (Ideologija i religija) i druge.

U suvremenom društvu nastale su korijenite promjene životnih vrijednosti. Stare, tradicionalne vrijednosti gube sve više na svojoj vrijednosti. Pisac istražuje najznačajnije sisteme koji određuju vrijednost u suvremenom društvu i pokazuje njihov odnos prema kršćanskim tradicionalnim vrednotama. Kao najznačajniji činičac u suvremenom društvu predstavlja se tzv. „humanistički pokret“. To je zapravo zbirni pojam za alternativne sisteme društvenih vrijednosti (psihologija, biologija, istraživanje ljudskog ponašanja...). Pisac istražuje u kojem odnosu se nalazi ovaj pokret prema tradicionalnim kršćanskim vrednotama i na koji način bi mogao taj novi pokret zajedno s kršćanskim tradicionalnim pogledima na život oblikovati suvremeni čovjekov život i pomoći čovjeku da nađe smisao svojem životu. Ukazuje na novu tzv. „humanu religiju“ koja se pomalja na obzorju ljudskog društva i koja bi se željela nametnuti suvremenu čovjeku kao jedina istinska religija.

Knjiga je vrlo aktualna, jer pisac ima stalno u vidu suvremena čovjeka, bačena u vrtlog industrijskog društva, i njemu želi pomoći. Knjiga je namijenjena dušobrižnicima, odgojiteljima, psiholozima, socijalnim radnicima, moralistima, filozofima i proučavateljima suvremena društva napose.

Adalbert REBIĆ

ROMANO GUARDINI, DIE TECHNIK UND DER MENSCH, Briefe von Comer See (Pisma s Komerskog jezera). Predgovor napisao W. Dirks. Topos-Taschenbücher, sv. 108. Matthias-Grünwald-Verlag Mainz 1981. S. 96. Kartonirano DM 8,80.

Romano Guardini je našim čitateljima vrlo dobro poznat. On spada među najčitanije teologe njemačkog jezičnog područja poslije Drugog svjetskog rata. Bio je dugo godina profesorom kršćanskog nazora na svijet po raznim njemačkim sveučilištima kao Bonn, Breslau, Berlin, Tübingen i München, gdje je predavao sve do umirovljenja. Osobito su poznate